

ה"אלבאטראס" של אורי צבי גרינברג

יוחנן ארנון

למשוררת עליזה טור-מלכא גרינברג בידידות ובהערכה רבה

ח"י ספרים פירסם אצ"ג בידיש ובעברית ושני כתבי עת: "סדן" — עליו כתבנו ב"קשר" 2 — ו"אלבאטראס". "סדן" הופיע בארץ ישראל כ-5 גיליונות צנומים ומעוטי גרפיקה, אך בעלי תוכן שהקפיץ לא אחת את כל קוראיו. "אלבאטראס" — "יסעור" — שהופיע בגולה בידיש ובהידור רב, זכה ל-3 גיליונות בלבד.

מלחמת העולם הראשונה והפרעות הקשות שנלוו אליה, גרמו להתפרצות חדשה בשירת היידיש בצורת מחאה קולנית בסגנון אקספרסיוניסטי, כדוגמת הפרוזה והשירה הגרמנית. הסופרים והמשוררים שחשו על בשרם את זועות המלחמה הממושכת, נתנו ביטוי קיצוני לחוויותיהם.

גם אורי צבי גרינברג הצעיר שלח משדה הקרב בבלקן שירים שכונסו לימים בקובץ "ערגיץ אויף פעלדער" (אי שם בשדות), ששוגר אליו לשוחות החזית על ידי עורך ה"טאגבלאט" בלבוב, צבי ביקלס-שפיצר. לא כאן המקום לפרט את קורותיו במלחמה על הסאווה, אך כדאי מאד לקרוא על כך בשירתו וכן במאמר יפה על עורכו זה.¹

בפרקי "שיחות עם אורי צבי גרינברג" שפירסם כתב הטורים האלה בכמות שונות, ואחדים מהם אף כונסו בספרו על אצ"ג,² ניתן לעמוד על רשמיו מן המלחמה ועל הקורות איתו אחריה. חבורת "כאליאטרע" (כנופיה) — שכראשה עמדו שלושת המשוררים אורי צבי גרינברג, פרץ מארקיש ומלך ראוויטש — הוציאה בווארשה שלושה כתבי עת ספרותיים מודרניסטיים ברוח האקספרסיוניזם. מיכאל וויכערט ערך את "רינגען" (חוליות, טבעות) — הגיליון הראשון ראה אור ב-1921; מלך ראוויטש ערך את "די וואג" (מאזנים) — שגיליונו הראשון ראה אור באוגוסט 1922. בשניהם פורסמו כמובן שירים מאת חברים של העורכים, אורי צבי גרינברג. אגב, השלישיה התפרקה עד מהרה — מלך ראוויטש נסע לאמריקה והשתקע בקנדה ופרץ מארקיש נסע לברית המועצות

ומצא שם את מותו. רק אצ"ג ראה את הגולד — וכתב על כך ב"אלבאטראס", כפי שעוד נראה — ונסע לארץ ישראל. אך בינתיים שאף להוציא כתב עת ספרותי משלו — ובספטמבר 1922 זכה לראות את גיליונו הראשון של "אלבאטראס". וכך נכתב בגיליון הראשון:

אלבאטראס, זשורנאל פאר דעם נייעם דיכטער-און קינסטלער-אויסדרוק

(כתב עת לביטוי החדש של המשורר והאמן)

עורך: אורי צבי גרינברג

הגיליון הראשון

וארשה — ספטמבר אלף תשע מאות עשרים ושתיים

כבר הפורמט אינו רגיל ומושך תשומת לב מיידית: כ-34.5x25 ס"מ! העטיפה כוללת את המלה אלבאטראס, חיתוך עץ מעשה ידיו של זאב (וולאדיסלאוו) וויינטרויב. בעמוד 8 חיתוך-לינולאום אירוטי "על הגורן" מאת מארק שווארץ. המשתתפים: (לפי הסדר) אורי צבי גרינברג, פרץ מארקיש, פרץ הירשביין, אסתר שומיאטשער, מלך ראוויטש, הענריק בערלעווי, זאב ווינטרויב.

בראש הגיליון "פראקלאמירונג" (הצהרה), בה מגדיר אצ"ג את תפקידה של במתו החדשה:

גשר, ארבעה כתלים וקורת גג בשביל המשוררים-יחידים חסרי הבית בנדודי הנכר שלהם במרכזים השונים של האקס-טריטוריאליזם של העם היהודי, התמוססות ספרותית... דור שלם עומד כשהוא פצוע, רץ או שוכב בעויות (חבלי לידה או חבלי גסיסה)... אלבאטרוסי השירה היהודית הצעירה. מזון רוחני: קשרים שלהם; עורקים; עצבים. משקה בגביעי עצמותיהם-הם. דם פועם בדופק, ופת-קיבר-לשבת-השחורה — היא לחם הפנים שלנו: סבל...

בשקיעה בחלומות האידיאלית ובשלוות השירה האלגית פרצה סערה: כרח! הענק שכולו-שפתיים, האדום, נשחאג במיליוני ראשיו (לפי גרוס: נשחאג כמכונה. תקופת הטכניקה!) גודלם של הספרים הישנים הוא כגורלם של הכנסיות הגוטיות והמגדלים הרומיים. קדמוניות מוגלדות. פחד להביט. הכבשים עוברים על פניהם. העולם והמאה האדומה עומדים במורד ההר...

מאניפעסט צו די קעגנער פון דער נייער דיכטונג

כאן הוא בא חשבון עם תופעות שליליות בשירה היידיית החדשה:

בשירה היידיית קיימים דברים בנאליים, אבסורדיים, זרים, לא שלנו, שאולים, באמת: חוסר כשרון, שקנו להם קיום רק בזכות צורת-צליל-חדשה מכונפת של איזה איזם וסינוור עיניים ואוזנים פרזולוגי של מלים זרות...

אך לא בנו האשם, הוא אומר וחוזר ואומר:

אין אנו רוצים לשאת על כתפינו את הגלובוס האפל ששת אלפים שנה נוספים!

כי שלנו היא השירה: פרי ההכרה והכאב, אשר אנחנו נושאים במאתיים-ארבעים-ושמונה אברינו הרותחים כחוסר בית היהודי האנושי שלנו. אולם אם תורקו גושי בוץ אל מעיינות הסלע החדשים שנכרו-בעמל ובאלימות בשממת היובש, ותדברו בשפת תנ"ך: "ויהי לעת ערב, ואתם באתם בכדיכם לשאוב מים, וראיתם והנה מורעלים המים — —". אזי נחריש אתכם בזעקתנו הלא תניכית, בשפת הארצי פרחי: הלאה מכאן! אל תבואו בכדי החרס שלכם אל המעיינות. הניחו!... לא בנו האשם, שהעיירה ירקה אותנו דם צווארה, והשליכה אותנו, נרעדים, אל תך אי השקט — ערי חשמל, ערי גשרים, בתי קומות, בתי קפה, ערי מתעתעים, — קלון ואופיום.

(כנ"ל)

פרץ מארקיש השתתף בכתב העת בפרקים מן הפואמה "וויילאנד". כבר בשיר הזה נמצאים רמזים קשים כלפי הנצרות. ועוד נדון בנושא לכשנגיע אל הגיליון השני.

בעמוד 8 אנו מוצאים את חיתוך הלינולאום האירוטי "אין שייער" (על הגורן) מאת מארק שווארץ. שווארץ היה מקורב לקבוצת הסופרים והמשוררים הצעירים, עורכי ומשתתפי כתבי העת הספרותיים, ותרם גם את איורי השערים הקדמי והאחורי וכן שני איורים נוספים בגיליון 2 של ה"אלבאטראס". בגיליון השלישי היה מיוצג רק על ידי איור אחד קטן.

האמנים שהשתתפו בגיליונות "אלבאטראס": יוסף אבו הגלילי (צייר מצפת שחי בברלין — חיתוך לינולאום), העניק בערלעווי (חיתוך לינולאום), זאב (וולדיסלו) ויינטרויב (שער), יוסף טשייקאו (פסל, בהרליאף), לייב לאזאויק (ציור), יששכר בער ריבאק (ציור), מארק שווארץ הנ"ל, שטערלינג (איור). כמה מאמנים אלה כבר נודעו באמנות היהודית המודרנית — בעיקר ריבאק — ואחרים היו כמעט אלמונים כגון יוסף אבו, שאצ"ג סיפר עליו שבא לברלין מצפת, ושהוא, אצ"ג, כנראה נתן לו את כינויו "הגלילי", שבשירת אצ"ג הוא שמור בדרך כלל לישו הנוצרי.

פרץ הירשביין פירסם בעמוד 9 את שירו "ווארצלען" (שורשים). אסתר שומיאטשער, לימים רעייתו של הירשביין, השתתפה בגיליון בחמישה שירים. הראשון מוקדש ל"אלבאטראס" — לא לכתב

אורי צבי גרינברג הצעיר — תמונה של ציונה תגר שצוירה זמן לא רב לאחר עלותו ארצה

כך הם הדברים. אם נרצה, ואם נמאן. אנחנו עומדים כפי שהננו: בפצעים שטועי שפתיים, בעורקים מגולגלים, בעצמות מבורגות, לאחר הרעשות תותחים וקריאות "הורא", לאחר התקפות גאז; לאחר קערות של מרה ואופיום ומי יום: גועל. וקצף של שקיעה מקציף על השפתיים.

לכן האכזרי שבשיר

לכן הכאוטי שבתמונה

לכן הזעקה של הדם...

(תרגם ראובן קריץ)

כן מביא אצ"ג בגיליון הראשון את המניפעסט שלו "אל מתנגדי השירה החדשה" — וביידיש:

א ל ב א ט ר א ס

זשורנאל פֿאר דעם נייעם דיכטער- און קינסטלער-אויסדרוק
רעדאקטאָר: אורי צבי גרינבערג
דאס ערשטע העפט

פראקלאמירונג * מאניפעסט צו די קעגנער פון דער
נייער דיכטונג * פּרץ מאַרקיש: פון דער
פאָעמע „וויילאָנד“ * מאַרק שוואַרץ:
„אין שיער“ (לינאָלאָם-שניט) *
פּרץ הירשביין: „וואָרצלען“
* אסתר שומיאטשער:
„אפּריקאַס ווייטן“
„קאַרו“, מאורי
פּרינצעסין
„אַלבאַטראַס“
* וואָנגאַנאָאי *
אורי צבי גרינ-
בערג: פון דער פאָעמע
„וועלט באַרג אַראָפּ“ * מלך
ראַחמיטש: „די נייע, די נאָקעטע
דיכטונג“ * הענריק בערלעווי: וויקינג ענגע-
לינג אין ויין אבסטראַקט-דינאמישער פֿילם *
זאב וויינטרויב: „מיינע אויסבליקן אין דער קונסט“

הילפעגעצייכנסט פון
זאב (וואָרעדיסלאָוו) וויינטרויב

וואַרשע — סעפטעמבער
טויזנט-ניינהונדערט-צוויי-און-צוואנציק

השער הפנימי של "אלבאטראס", גיליון מס' 1

גוף ערום, מלא פצעים, עם דם קר של בן אדם,
והשליחים שלו הולכים לרפת ללעוס קש — (

הכל ערום: העולם, בני האדם, הדתות. על כן גם השירה ערומה.
מלך ראויטש תרם את מסתו "די נייע, די נאקעטע דיכטונג
— זיבן טעזיסן (השירה החדשה, הערומה — שבע תיוות). ואלה
התיוות: 1) אמנות וכשרון, 2) הפוטנציאלים של השירה, 3) השירה
אינה משפיעה אלא דרך האינסטינקט, 4) שירת הברואים, 5) אנו
והמהפכה, 6) אנו והספרות, 7) ותלו אותו על העץ.

התיזה הששית: "עבורי וולט ויטמן הוא המשורר הראשון
והאתרן". אנו נמצא מאוחר יותר את וולט ויטמן ב"כלפי תשעים
ותשע" של אצ"ג. התיזה השביעית — שוב העיסוק בצלוב.

הענריק בערלעווי תרם מאמר על הבמאי השוודי ויקינג אגגלינג
וסרטו המופשט והדינמי. בערלעווי כתב את מאמרו בפולנית והוא
תורגם לידיש על ידי W (וויינטרויב?). זאב וויינטרויב תרם את
מאמר הסיום "מיינע אוטבליקן אין דער קונסט" (הצפיות באמנות).

בעמוד האחרון — מדור "ביים שלוס" (בסוף) ובו ידיעות
והודעות כגון על פטירתם של דוד פרישמן ושל איבאן וולמיר
כלבניקוב. "איך סאלוטיר פאר דיר, טויטער וועלעמיר!" (אני מצדיע
לך, וולמיר המת!) מתאים לאצ"ג, שכעבור כשנתיים יצדיע מעל
דפי ה"קונטרס" הארץ ישראלי למות לנין...

כן הובאו מדור קצר על תערוכות של אמנות יהודית, מאת
ישראל טיקוטשינסקי וברכות להופעת "כאליאסטרע".

על עמוד העטיפה פרטים על ה"אלבאטראס":
Red. Lit.: Uri Cwi Grinberg (העורך הספרותי: אורי צבי גרינברג) — ועדיין
Grinberg בכתיב הפולני — ולא Gruenberg בכתיב הגרמני, כפי
שידפיס בגיליון שייצא כבולין.

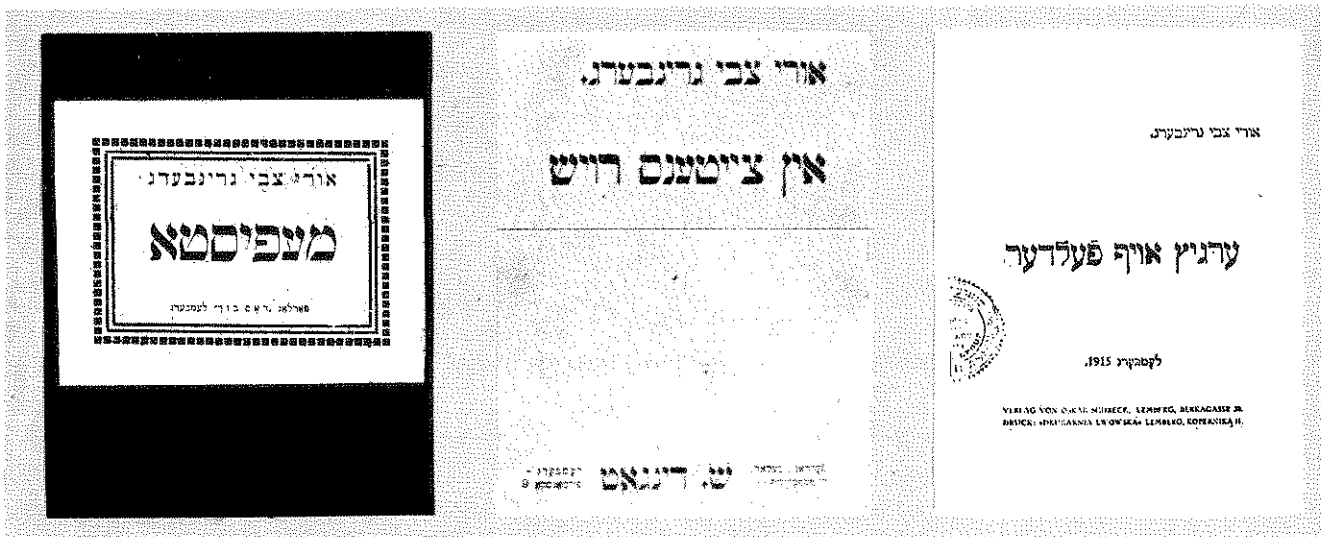
העת, אלא לעוף המים, וייתכן אפילו שבכותבה על העוף, חשבה
גם על עורכו של כתב העת. לימים, כשהוזג הירשביין יבקר בארץ
ישראל, יטייל אצ"ג עם אסתר שומיאטשער מסביב לחומות ירושלים
ויציל אותה מהתנפלותו הרצחנית של ערבי.

מיגוון הנושאים של שירי אסתר שומיאטשער משקף גם את
געגועיה לארצות רחוקות, שבכמה מהן תבקר לימים עם בעלה. את
ספרו של הירשביין "הודו" (תרצ"א), יתרגם יהושע השל ייבין, אך
אצ"ג יחתום כמתרגם, על מנת לספק פרנסה לייבין חברו.

אורי צבי גרינברג עצמו פירסם בגיליון הראשון של כתב העת
שלו ארבעה פרקים מן הפואמה "וועלט בארג אראפ" (עולם
במורד), ששבעה פרקים ממנה ראו אור ב"כאליאסטרע" של חברו
מארקיש, ולפני כן כבר בכתבי העת "פרייטיק" ו"די וואג". הפואמה
הלכה ונכתבה כחדשי האביב והקיץ של שנת 1922 בווארשה וגם
נדפסה שם פרקים פרקים, אך לעולם לא הושלמה וכונסה. יש בה
הדים לירידה הכללית בעולם, אך גם לגורלו של היהודי בעולם
ללא תקווה. הפסימיות איננה. ושוב ושוב קיימת התייחסות לנצרות
המאשימה, אך האשמה בעצמה. והצלוב, שלא משירתו של
אצ"ג:

"מיר רייסן גלאריעס גאלדיק-שייגענדיקע פון די קעפ
און לאזן אונזער ברודער-גאט אנטהייליקט אויפן סלופ...
א נאקעט לייב, א וואונדערליכס, מיט קאלט בן-אדם-בלוט,
און זיינע אפאסטאלן גייען קייען שטרוי אין שטאל —

(אנו תולשים הילות בזהות-בזהב מן הראשים
ומשאירים את אחינו האל מחולל על הכלונס...

שלושה מספריו המוקדמים של אורי צבי גרינברג

וואס הענגט נישט אין שכנות מיט דיר אויף א דארפישן סלופ
ביי א צלם-וועג, זון טרינקט מיך, נאכט לייגט זיך אויף
מיר? / דיין ברודער, זע, די חוט-השדרה פון מיר..."

(שאינו תלוי בשכנות אתך על כלונס כפרי
ליד שביל-תחנות צלבים, שמש שותני, לילה שוכב עלי /
אחיך, ראה, תוט השדרה משלי)

הזהרותו של אצ"ג עם ישו — ובמידה זו או אחרת עם שלמה
מולכו, דוד הראובני, שבתי צבי וכל שאר המורדים — היא מן
המופרסמות, ונמשכת גם בשירתו העברית.⁴
המעשה יוצא הדופן בספרות של אז ואולי עד עצם היום,
היה הדפסת שיר בתוך טקסט ספרותי בצורת צלב. הדבר הגדיש
את הסאה בעיני הנצרות הקתולית בפולין, אם כי לא הוא שגרם
להחרמת הגיליון ולבריחתו של עורכו אל מתוך לגבולות פולין,
אך בוודאי תרם לכך בעקיפין. ה"קש ששבר את גב הגמל" בעיני
הכמורה והשלטונות הפולניים בא דק בעמוד 8.
בינתיים אנו עומדים בעמוד 4, בו מביא בער האראוויץ פרק
"פונים בוך ישו הנוצרי" (מן הספר ישו הנוצרי):

והיה באחרית הימים — און דאס וועט זיין צום אויסלאז
פון די טעג, וועלן זיך אומעטום פון די צלמים באפרייען...
און דארט, אונטער דעם אלטן, גרויסן טיטוס-כויגן וועט
אויף זיי ווארטן מיט ליכטיקע אויגן דער פון זיין

— — —

גלות-קייטן דערלייזטער, דער לאנג געהאפטער, אין בענקעניש
ארויסגעקוקטער אין טויזנט טויזנטער שלאפלאזע חצותן
גערופענער

לעצטער משיח

בן דוד

און זיי וועלען אופשטעלן די צלמים. (און זיין וועט פון זיי
אן אומענדלעכער וואלד) און פון דעם וואלד וועט מעכטיק
ברויזן

די באגריסונג. דריי מאל:

שלום, שלום, שלום!

(והיה באחרית הימים — ישתחררו בכל מקום מן הצלבים:
המשיחים...)

ושם, מתחת לשער טיטוס הישן הגדול יתכה להם בעיניים
בוהקות

הנגאל מן הגלותיות שלו, המקווה זמן רב, הנצפה בגעגועים,
הקריו באלפי אלפים של חצות לילה חמוסי שינה —

המשיח האחרון

בן דוד

והם יקימו את הצלבים. (והיה מהם יער אין סופי) ומן היער

(אצ"ג סיפר לי שכאשר חזר מן המלחמה ללבוב, היה עד
לפוגרום שערכו הפולנים ביהודים. והוא ומשפחתו ניצלו בנס. אחרי
שכבר הועמדו לאורך הקיר על מנת שיירו בהם — הוא ניגש
אל המפקדה הצבאית הפולנית, וכאשר נדרש למלא טפסים, הקפיד
לכתוב Gruenberg. כאשר נשאל לפרש הכתיב הגרמני, ענה ברוב
חוצפתו ולועמו של הקצין השואל, שאחרי מן שהפולנים עשו
ליהודים, אין הוא רואה את עצמו יותר פולני...)

המודעות כולן קשורות בספרות: בית הדפוס "ארבעטער היים"
ווארשה, הוצאת "ארבעטער היים", ווארשה, הפצה מרכזית לספרים
"קולטור-ליגע", עתון שבועי "דער וואנדערער". הגיליון עצמו נדפס
בבית הדפוס הנ"ל של ה"ארבעטער היים" העורך האדמיניסטרטיבי
והאחראי: J. Apfelbaum.

הגיליון השני

הגיליון השני של "אלבאטראס" הופיע כחודש נובמבר 1922.
מבחינה חיצונית היה שינוי גדול בכך, שהשער האחורי — הלועזי
— משך יותר תשומת לב בהיותו מעוטרי על-ידי חיתוך לינולאום
גדול מאת מרק שווארץ. שער העטיפה — שאותו עיטר כאמור
בגיליון הראשון חיתוך לינולאום של יסעור, מעשה ידי שווארץ,
חולק בגיליון השני לשניים. בצד השמאלי הופיע שוב איור מאת
שווארץ, כשבצד הימני הכותרת ותוכן העניינים.

הכותרת "אלבאטראס" הורכבה מחלקי-מתכת, כפי שמשתמשים
בהם הסדרים בבית הדפוס על מנת לייצב את השורות. ייתכן
שטכניקה זו היא פרי המצאתו של אצ"ג. הוא השתמש בה גם
אחרי שעלה לארץ ישראל, כשבא בשנת תרפ"ה לעצב את שער
ספרו "אימה גדולה וירח".

מחירו של הגיליון הראשון היה 400 מרק להוצאה הרגילה
ו-500 מרק להוצאה המיוחדת. כעת עלה המחיר לגיליון הרגיל
ל-1000 מרק ועל הוצאה מיוחדת כלל לא דובר. במקביל אינפלציה
שהחלה להשתולל בגרמניה, התחוללה אינפלציה גם בפולין, והיה
צורך לעדכן את מחיר הגיליון בהתאם. ההיקף נשאר בעינו — 20
עמודים.

הפעם כבר היה אצ"ג לא העורך הספרותי בלבד, אלא אף
המשתתף העיקרי. חמישה מתוך עשרת הטקסטים — ביניהם
הגדולים ביותר — נכתבו על ידו. אולי לשם גיוון, או מסיבות
אחרות או נוספות, כתב לא תחת שמו בלבד, אלא אף תחת
שמות-העט: אוריאל, אורי צבי ומוסטאפא זאהיב. משתתפים
חדשים בחבורת: בער האראוויץ, מאקס עריק, פראנץ ווערפעל.

פתח אוריאל-אורי צבי בפרוזה השירית שלו "דער מענש שרייט"
(האדם זועק). כל שורה — זעקה אקספרסיוניסטית, המזכירה את
זעקתו המצויירת של הצייר והגרפיקאי הנורווגי אדווארד מונק ואת
סוסי הכחולים של הצייר הגרמני פרנץ מרק וכן את הפרוזה של
האקספרסיוניסט היהודי הגרמני אלברט אהרנשטיין.³

בעמוד 3 באה הפרוזה השירית של אצ"ג — "אורי צבי פארן
צלם INRI — וכו פניה ישירה של אצ"ג אל אחיו ישו התלוי:

זשורנאל פאר דעם נייעם דיכטער = און = קינסטלער = אויסדרוק רעדאקטאר : אורי צבי גרינבערג

זשורנאל פאר דעם
נייעם דיכטער = און =
קינסטלער = אויסדרוק
רעדאקטאר :
אורי צבי גרינבערג

*

א י נ א ל ט

דער מענש שרייט : אורי צבי פארן צלם * פון
גוך, ישן הנוצרי, בער האראוויץ * און דער פרע-
היסטארישער ארטיק, סלך ראויטש * דאס ליד פון
קברן, פרץ טארקיש * געוויין פון דער ערד, אורי צבי
גרינבערג * רוטע עפל פון וויי-בייסער, סוסטאמא
זאהוב * די סוסטעריע, מענש, אורי צבי גרינבערג *
די שפראך פון יידישן עקספרעסיוניזם, סאקס ערוק *
וועגן שפראך, פראנץ ווערפעל * ביים שלום נאמיצין,
פרינאלעאום-שנימן פון סארק שווארץ

*

צווייט י ט ה פ ט
ווארשע * נאוועמבער
טויזנטניינהונדערטצוויי אונצוואנציק

תסאון שאון עצום הברכה. שלוש פעמים:

שלום, שלום, שלום)

ולסיום, תיאור מסמר שיער של הסוף הצפוי לאדום.

מלך ראוויתש שוב השתתף, הפעם בתיאור צלילתו לתוך מעמקי קדם של מוחו ושל נשמתו — "אין דער פרעהיסטארישער אורטיף" (במעמקי-קדם של הפרהיסטוריה).
פרץ מארקיש תרם את "דאס ליד פון קברן" [שירו של הקברן].

אורי צבי גרינברג פירסם את שירו "געוויין פון דער ערד" (בכי האדמה). ב-13 בספטמבר 1922 כתב אצ"ג שיר בשם זה, ופירסם אותו בעתון "באפרייאונג" שהופיע בווארשה, גיליון 18 (75). השיר שפורסם ב"אלבאטראס" נושא את אותה הכותרת, אך הינו שיר אחר. הקשר בין שני השירים טרם נחקר.

(באחד מפרקי "שיחות עם אורי צבי גרינברג" משנת 1973, שיופיע בקובץ מוקדש לשירת אורי צבי גרינברג מטעם אוניברסיטת בר אילן, אני מספר כיצד מסרתי יום אחד לאצ"ג צילום של אותו השיר ביידיש. מה הופתעתי כאשר פתחתי בערב ראש השנה תשל"ד את הגיליון החגיגי של "מעריב" ומצאתי במסכת השירים "ממתכת השכל חצוב" את השיר "בכי האדמה-האם". אצ"ג תירגם את השיר ומסר אותו לדפוס מבלי לרמוז לי אפילו על הדבר...)

השיר שלפנינו ב"אלבאטראס" טרם תורגם לעברית. אך באחד הכרכים העתידיים של "כל כתבי אורי צבי גרינברג" — ההולכים ומתפרסמים בשנים האחרונות (עד כה שישה כרכים) — תופיע גם כל שירתו היידיית של אצ"ג, עם תרגום עברי.

בשיר זה חוזה אצ"ג את ה"ווייפעלד" (שדה הדווי) ועליו "ווייבער עקרונ" ו"דערנער בחורים" (נשים עקרות ובחורי הקוצים) המוזמנים לחופה. אך ילדים לא יולדו מזה — "מדברשע לייבער", "סאהארעס" (גופים מדבריים, סהרות) — אלא "שלאנגען און סאוועס" (נחשים וינשופים) "ווי יעזוס פון רוח הקודש" (כמו ישו מרוח הקודש)...

והנה מוסטאפא זאהיב והפרוזה השירית שלו "רויטע עפל פון ווייביימער" (תפוחים אדומים מעצי-הדווי). זיהוי הפסכדונים מוסטאפא זאהיב אינו מהווה בעיה, כי הרי כך כותב המשורר מתחת לכותרת: "אזוי האט מין גערופן האנומא אונטער די ווייביימער — איך גיב עס אסתר שומיאטשער" (כך קראה לי האנומא מתחת לעצי-הדווי — אני מוסרו — [את השיר בפרוזה] — לאסתר שומיאטשער). הנערה הסרבית האנומה מוכרת לנו משירת החזית של אצ"ג מספריו "אין צייטענס רויש" (1919) ו"פארנאכטענגאלד" (1921) — שם הקדיש לה מחרוזת של חמשה שירים — ועד "קריג אויף דער ערד" (1923). עתה הוא מקדיש את הפרוזה היידיית לחברתו אסתר שומיאטשער, אשתו של פרץ הירשביין.

"השם המוסלמי", בו בחר אצ"ג כאן כפסכדונים, הוא לכאורה תמוה. אך כאשר יבדקו פעם את יחסו של אצ"ג לאיסלם ולערבים, יתפלאו רבים להיווכח שיחס זה לא היה חד משמעי ועקבי בכל התקופות. בראשית דרכו היה בעיניו למזרח ואף לתושביו עוד משהו מן הרומנטי, כפי שיוצאי אירופה רבים התייחסו לכך. ברור שיחסם של הערכים של הצינונות, לארץ ישראל, למדינת ישראל ולתושביה לא תרם לגישה חיובית כלפיהם מצד אצ"ג.

און ס'האבן באגינען גלאקן — גלאקן געקלונגען און אורגלען האבן
געשפילט צו דער הייליקער וויבלעכקייט — גלאריע —
מרים,

גלאריע-רחמים, גלאריע-מאמע-פון-דער-וועלט — — עד כאן.

(והחלו פעמונים — פעמונים מצלצלים ואורגנים ניגנו אלי הנשיות
הקדושה — תהילה למרים, תהילה לרחמים, תהילה לאם-
האדמה — — עד כאן).

וקטע אחר:

כ'האב א סך נעכט דורכאנאנד געזען רויטע עפל אין חלום
און
זונאוטרגענג...

האב איך פארגעסן: קריג אויף דער ערד, כ'האב געוואלט
זאגן צו
דער דעמערונג:

— מאמע הייליקע, ביסטו א בית-לחם'ער?
הייס איך ישו אפשר?..

(ראיתי בלילות רבים במעורבב תפוחים אדומים בחלומי
ושקיעות...
ושכחתי: מלחמה בעולם, רציתי לומר אל הדמדומים:

— אם קדושה, האם בית לחמית הנך?

ואולי שמי ישו?..)

ואחר כך משפט כמו: "ס'ווערט ווייניקער ווייניקער עולם אין קלויסטער. ישוש גופים פוילן אויף די סלופעס אומעטום. טויט איז טויט". (הולך ופוחת הקהל במנזר. גופותיו של ישו נרקבים עלי כלונסים בכל מקום. מת — מת).

האם זה מה שהפריע לצנזור הפולני? לך ותיכנס לעורו של צנזור נוצרי פולני — ואפילו הוא מזרע ישראל — ותנסה להבין היכן "נקודת השבירה" שלו או של שולחיו.

ואצ"ג שר על המלחמה, על שדות הקרב ביוגוסלביה, על הגעגועים, על היס, על דלמציה, על בנות דלמציה המביאות פרחים

אורי צבי פארן צלם I N R I

... למאי בין איך איינער פון דער שירה צעווייטיקט, וואָס הענט נישט אין שלנות מיט זיך אויף אַ קאָרטן שלוש ביי אַ עלט-וועג, וון טויקט מיך, נאָכט לייגט זיך אויף מיר זיך ברויטער, וז די זינגער פֿון מין גוי, ווי-השורה פֿון מיר: איר זיך אין ליכט-פֿון-8-וועלט-אין-באנען דעבולטיק, יטורים לייטערן, אַ טעג איר ברענגן נאָכט איר טינט, שטויט זיך די זיך מיטן, איך קען די טשאַר ברענגן אויף קאָפּ און אויבן נישט טרעקן, אָבער ציינענע זיס מיך די מי-נאָכט פֿון טילע וואָסערן: צווייטער, אַ — זיך איבערן קאָפּ, צווייטע וועגן הענט, אַ דרייטער, טויער און טויער נאָכן פֿון אַ קלייטער-סעסע, קאָרטעס איך מיך, ברויטער יאָה סקאָרסעט זיך אַ וירוש-היים-און-זיין (אַ צוויי טוינט יאָר נאָך זיך, אלט זי) און טייג ליפֿן ווערן וואָלנערטן: לויטע וואַנד אים פֿאַנסערניש — אַ טייגס מין קול סלאָנגעוואָרטן, אַלעגאָריש: זיין פֿונעם גלויב אַזויס — אַ דער רייטע זיך פֿונעם טויער, ווען זינגער יאָהן נישט, זיינער הירטן בלענד אַפֿ, יאָסערט אַלען קול, וועלערע שייטן-אויף, וועלעס הענט זיך סאַר ריר — און דו — אַזוי אַלעמען ווייטן-עלעס — שרייט, שרייט, און זיך-געטוי — אַ געווענעטע ברודער, מיי-ליקע ביה-לעם-דאָרף אַ געדענקטע ריין באַזענעט מיט מיר אַלען זעלדער-ווען: אַקטיוועלע וואָלנעס-אויף, אַ אַרע-לעקן אויף ריינע פֿיס, אַ וויכער-העבר-לי-אָבערהאַנד אויף זיין גוף און אַ נאָרש פֿון חללה אויף ריינע לענדן געוואָרעטן קיי-ען, טייקט זיין: זי געווענעט טיין נישט, וואָלפֿיל טויערער, גלעקן-ליקען קלינגן, אויפֿיל וואַונקע נעבעסער-קליט און אַ בלויטקע לאָטיניש INRI אָבערן סוף, אָבער פֿירטעס איר זיין בלויט זען נאָך צום הייל גי-הענט זיין קרעכעלע צו וואָלנעס: אַלי אַלי לעט טעכטער, אַפֿטל אָבער שטיי איך אין זוינדערע מנהג-צייט, טייקט החמה, פֿך, דער טאָטע טייגער ציטערט דעמאָלט אים פֿאַלעס זיטער עקקודעט און טעפֿט מיט זיך דערשייט אַלען דעם צער פֿון אַ פֿאַרזינדערן טעג העלעס, טע-סע מיינער וואָרע אָבער אויף שטערנעוואָלנען, אַויקדוידע-לכנה אַיך — נישט, אַיך שטיי: אַ העלפֿן, מיט שקיעה און לייב, טראַלט אַיך שקיעהדיק און וויי-גענדן גלויב אַיין, געשט עס ריינט אַזוי: זינט אַ דאָס געזע-רן, ברויטער יאָה, האָסט זיין טו-ונט יאָר שלות אַלען קליין, אַרזט זיך זיך אַיין, וועלעס זיך, האָסט פֿאַרזען פֿלך פֿאַרזינדער-סער סוף דייגער טראַכט נישט: זיך צעקלענט אַ טעג-ווער, איבערן מיך דוד — דוד — דודניקע הענט, אונטער זי פֿאַלען-ווייט, און אַרזונט-געטענער, אַ — פֿאַר-וואַרשעס אַלען זען נישט: זיך צוואַרטעס: אַ קעפֿע אָפֿענעטע-געטענע סלייטס, נע זיין — קעפֿע, צערייטע סלייטס, צעשטאַלענע פֿאַרמעטן, זיין סע זייוונן מיט גלויב-לעקן.

הייתי משגל אשה, היה נולד גולם קטן שאותו ניתן היה לתלות על הכלונסאים?

תיאוריו הצבעוניים מזכירים את סגנונו של יצחק כבל. ושוב תיאור בואו של החייל אל בית, אל אשה. "קבלי את זרעי לשם קיום העולם, אשה! יולד ישו, אל תפחדי, ישו יולד...המ... אככך... אככך... עם אשתי בבית כבר ישכב משהו אחר, איזה כומר בוודאי, עם קרחת על הגולגולת, (כמרים אינם יוצאים למלחמה)..."

כאן החליט כנראה הצנזור שהגיעו מים עד נפש, ועל כן יש להחרים את הגיליון. וב-23 לנובמבר 1922 הופיעה בעתון היומי הווארשאי בעל התפוצה "דער מאמענט" הידיעה "קאנפסיקירט דעם 'אלבאטראס' (הוחרם ה'אלבאטראס'). קומיסר הממשלה הודיע שהוא רואה בכאמרו של מר מוסטאפא זאיהיב חילול השם. נגד האשמים בעריכתו ובהפצתו של הגיליון יוגש משפט."

כן מכיל גיליון זה עוד פואמה גדולה מאת אצ'ג — "די מיסטעריע מענש" (המיסתורין אדם), שבה האדם הוא מרכז הכל, ולא משנה גזע או לאום. העיקר האדם:

מענטש, אורי צבי, צי איוואן, צי מוסטאפא,
מיט ש די איך בלוט, צי מיט צלם אין קאפ,
צי מיט האלבער לבנה ביים צוקנדן שליף.

(אדם, אורי צבי, או איוואן, או מוסטאפא,
עם ש די בדם, או עם צלב בראש,
או בחצי הסהר ליד הרקיע הרוטט).

האדם הוא מרכז הבריאה, אך הוא חי בכדידות איזומה, ושום השתוללות, לא מינית, לא של אלכוהול ולא של סמים תצליח לשנות עובדה זו:

דער מענטש איז אליין און די וועלט איז זיין היים נישט
און אלץ — איז זיין אומרן. אזוי איז דער גורל
(בוודד הוא האדם והעולם אינו ביתו
והכל — אי השקט שלו. כך הוא הגורל).

מאקס עריך — אחד מחשובי חוקרי ספרות יידיש בזמנו — תרם מאמר בשם "די שפראך פונם יידישן עקספרעסיאניזם" (שפתו של האקספרסיוניזם היידי). "האקספרסיוניזם היידי הוא דף חדש בתולדות הספרות היידי: דף שהוא היסטוריה, העושה היסטוריה. לא ניתן לומר זאת על הספרות הפולנית... קיים מדד מצויין לגבי ערכו ההיסטורי של זרם ספרותי. זוהי השפה. היא נולדת איתו, צומחת אתו, קמלה אתו..." אחרי שהוא מתייחס לספרות הפולנית ולאקספרסיוניזם הפולני הצעיר, הוא אומר שהאקספרסיוניזם היהודי הוא היסטוריה, משום שהוא קודם כל שפה חדשה. "איך זאת שפתם של פרץ, מנדלי, איינהורן או אופטושו... אורי צבי גרינברג, מארקיש, קולבאק, ראוויטש, כולם הלכו בדרכים שונות, צמחו בתנאים שונים; ובכל זאת יש להם מבחינה אטימולוגית כמעט שפה זהה."

פרוזה שירית בצורת צלב, בגיליון מס' 2. נראה כי פירסום היצירה בצורה זו ב"אלבאטראס" הכעים מאוד את ראשי הכנסייה הקתולית בפולין

ויין ותולשות לעצמן את חולצותיהן בלילות, אבל גם על גליציה ועל פרמישלאן, על "אדם-של-שבת-שבחון עם כלי זין ושעטנו לגופו", נזכר בהיינריך היינה, ובחזרה אל תוך מערות האדמה של השוחות בשדה הקרב — אותן יתאר אחר כך בשירתו העברית — ו"ציפורי הברק" והאדם בשמי הלילה בעת הרעשה ארטילרית.

"ולשם מה עדיין נושאים את אמה-מרים מזהב באמצע התהלוכה אי שם בישוב ושלג לכן מכסה את האדמה. לשם מה עדיין דולקים מנורות ונרות מאירות את עיניהם הקמות של אחי הגליליים, הערומים? הא הא — —

אולי כאן פגה סבלנותו של הצנזור? או אולי כאשר כתב: "אם

גיליון 4-3

אורי צבי גרינברג לא המתין להגשת המשפט. הוא ידע מכבר שאין הוא חביבם של השלטונות הפולניים ולא כדאי לו להופיע לפני בית משפט פולני, כי פגע כנראה ברגשותיהם הקלריקליים והלאומיים כאחד. על כן החליט לעבור למרכז ספרותי אחר, נאור יותר, פתוח יותר, ובעיקר — רחוק מהישג ידיו של השופט הפולני: ברלין. אין אנו יודעים במדויק מתי הגיע אצ"ג לבירת גרמניה, אך נמצא בידינו מסמך מיום 16 במאי 1923, שהוצא על ידי מפקד המשטרה בברלין. הוא מופנה אל Mr Ure Hirsch-Landmann הגר ב-48 Fasanenstrasse. אורה הוא כתיב שגוי של אורי, הירש הוא תרגום של צבי, ולנדמן הוא שם המשפחה של אם אורי צבי, הרבנית בת שבע לנדמן. אלא שכאן השתמש אצ"ג בשמו הפרטי השני הירש (צבי) כשם משפחה ובשם משפחת אמו כשם משפחה שני, כאילו שמו הפרטי הינו אורה, שם משפחתו הוא הירש, ושם

בהמשך הוא מתייחס לספריו של אצ"ג: "אין צייטנס רויש", "פארנאכטנגאלד" ו"מעפיסטא". והוא מציין את קווי היסוד של השפה האקספרסיוניסטית ביידיש. אף פרנץ ורפל, הידוע לרבים כבעל הרומנים הגדולים — למרות שפירסם מספר ספרי שירה לא קטנים — מתייחס אל השפה. אגב, לא מצויין כאן מתרגם, למרות שאין להניח שוורפל שלט שליטה כזאת ביידיש. "השפה כשלמות היא אחותה הבוגרת וההיבחוסי של העולם. השפה והעולם שתייהן אינסופיות... שתי עצמיות קיימות: אלהים והשפה. העולם הוא השפה שבה מדבר אלהים..." ולסיום: "המדע אינו אלא הפילולוגיה של המלה האלוהית, לא הפילוסופיה שלה." במדור "ביים שלוס" (לסיום) התייחסויות להלל צייטלין, לבנו המעז להלבין פני מלך ראווטש, ללאצקי-בערטאלדי, "בין גרפומנים", ה"עמעס" בענין "אלבטראס".

מסמך שהייה בברלין ממאי 1923. אורה הירש-לנדמן הוא אורי צבי גרינברג

Der Polizeipräsident.

2215. Ia. Fr. 4/23. 1923

Berlin, den 15. Mai 1923

Alexander Str. Nr. 3-6.

Gültig in Verbindung mit dem in Händen befindlichen Paß.

An

Her ru

Ure Hirsch - Landmann

hier.

Fasanenstraße 48

Auf die Vorstellung vom ..... will ich Ihnen mit 28. 5. 23

Mit Rücksicht auf die dargelegten Verhältnisse den Aufenthalt hier selbst bis auf weiteres widerruflich gestatten.

Ein Recht auf Zuweisung einer Wohnung wird hierdurch nicht erworben.

In Vertretung: gez. Gehrke

Beglaubigt:

Kanzleiassistent

דולר אחד שווה 18,000 מרק, באחד ביולי 160,000 מרק, ובאחד באוגוסט — מיליון מרק!

אורי צבי גרינברג נפגש במציאות המטורפת הזאת הן עם סופרים, אותם הכיר מגליציה או מווארשה, ושהיגרו בינתיים לגרמניה, והן עם סופרים ומשוררים גרמנים חשובים כאלזה לסקר-שילר ופרנץ ורפל, ואפילו עם המשורר הרוסי ולדימיר מאיאקובסקי.

יותר מכולם השפיעה עליו אלזה לסקר-שילר, איתה התיידד, ביקר בערבי הקריאה שלה, בהם התארח לעתים אפילו בנו של הקיזור, יורש העצר, ישב איתה בבתי הקפה המפורסמים כגון Kaffee Des Westens, נסע איתה לשווייץ, והתוודע עלידה לחוגי הספרות והאמנות של התקופה.

עם "אחותי הגדולה מאשכנז" — כפי שכינה אותה — נפגש אצ"ג לימים גם בארץ ישראל, תרגם משיריה לעברית⁵ וכן פירסם עליה את מאמרו: "דבורה בשביה"⁶. כאשר נאם בשנת 1977 בעת טקס, שבו הוענק לו בפעם השלישית פרס ביאליק, שוב הזכיר אותה וסיפר שאמר לה בברלין "שצריך לתרגם שיריה לעברית. ותען לי ברוגזה: וואס? איך שרייבע דאך העברעאיש" (מה? הרי כותבת אני עברית)⁷. כאשר התנהל בארץ בשנת 1934 משפט ארלזורוב, ביקרה איתו אלזה לסקר-שילר בבית המשפט.

באחד הימים סיפר לי אצ"ג שנתקל בלכתו ברחובות ברלין בתהלוכה נאצית. כיוון שלא רצה לברוח ולמשוך על ידי כך תשומת לב, המשיך ללכת לקראתה. כאשר הגיע עד לשורה הראשונה. המשיך ללכת קדימה תוך אמירת המלה Verzeihung! (סליחה!) וראה זה פלא — השורות המשיכו לעבור מימינו ומשמאלו והתהלוכה נעלמה. ייתכן שהנאצים חשבו אותו לאזרח חוץ או למטורף. קל לתאר מה היה קורה לו ידעו שמדובר ביהודי... אלא שיהודי בכלל ויהודי גרמני בפרט לא היה מסתכן בניסיון מעין זה. באותה השנה היתה פעילות יהודית תרבותית רבה בברלין. ביאליק וז'בוטינסקי הופיעו בפני קהל יהודי בדרכס אל הקונגרס הציוני הי"ג בקרלסבד, או בשובם ממנו.

ב-8 בנובמבר 1923 ערך היטלר את ה"פוטש" (הפיכה) שלו במינכן. ה"פוטש" נכשל, ויוזמו נדון לחמש שנות מאסר. אלא שהוא ישב רק תשעה חודשים ושוחרר. גם במאסר לא ביזבו את זמנו, וכתב את ספרו "Mein Kampf". לתוך מציאות מטורפת זו נולד הגיליון האחרון של "אלבאטראס", גיליון 3-4.

אלבאטראס

העפט דריי — פיר
ברלין יאר ת.ר.פ.ג
פולע צייטיקע קריסטן-לבנה

אלבטראס

גיליון שלוש — ארבע
ברלין שנת תרפ"ג
ירח — נוצרים מלא מוקדם

משפחה של אשתו — שלא קיימת למעשה — לנדמן. השלטונות דייקו ברישום השמות וכן בסימן המקף המחבר בין שני שמות המשפחה, דבר המלמד על שם המשפחה של הבעל ואחריו שם המשפחה של אשתו.

אצ"ג ביצע אפוא פעולת הסחה כפולה, בשנותו את שמו הפרטי מ-Ure ל-Uri, ואת שם משפחתו מ-Grinberg ל-Landmann. אגב, בשם משפחה זה, לנדמן, השתמש גם בעת שירותו הצבאי בצבא האוסטרו-הונגרי. שם שמו היה Ivo Landmann, כאשר כתיב שמו הפרטי נבע אולי מאי הבנה של הפקיד, או שמא, מיוזמתו של אצ"ג. השם אורי היה בהחלט בבחינת תופעה נדירה בקרב השמות הפרטיים של היהודים, כגון אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה וכו').

איך שלא יהיה, מפקד המשטרה של ברלין הודיע למר לנדמן, הוא אצ"ג, שבתשובה לבקשתו שהוגשה באפריל 1923 — הוא מתיר "בהתחשב במצב ענייני המתואר בפנייתו" את המשך שהותו בברלין עד ליום 28.6.23. "זכות הקצבת דירה אינה נרכשת על ידי כך", הוסיף הפקיד בתחתית המסמך. ידוע לנו שאצ"ג הגיע לברלין לפני התאריכים המוזכרים לעיל ושהה בה גם אחרי התאריך הנקוב בהיתר המתואר. גם לדירה לא הודקק "מר לנדמן", כי לן לסירוגין אצל אחד מחבריו הסופרים, שהגיעו לברלין לפניו.

אצ"ג הגיע לברלין בתקופה הקשה ביותר מבחינה כלכלית. גרמניה שקעה באותה השנה באינפלציה שלא היתה דוגמתה. על מנת להמחיש את הדבר נציין כאן כמה דוגמאות של שטרי כסף כפי שהיו בשימוש באותה התקופה:

ספטמבר	1,000 מרקים	1922
דצמבר	5,000 מרקים	1922
פברואר	1 מיליון מרקים	1923
יוני	5 מיליון מרקים	1923
אוגוסט	10 מיליון מרקים	1923
ספטמבר	20 מיליון מרקים	1923
ספטמבר	50 מיליון מרקים	1923
אוקטובר	מאה מיליון מרקים	1923
אוקטובר	1 מיליארד מרקים	1923
אוקטובר	5 מיליארד מרקים	1923
אוקטובר	100 מיליארד מרקים	1923

מצב זה גרם לשתי תופעות מנוגדות: העניים התרוששו לחלוטין, והעשירים התעשרו. שכירים נאלצו במשך הזמן להוביל את משכורתם הביתה במריצות, אך עד שהגיעו הביתה, כבר לא היה הר השטרות שווה פרוטה.

אצ"ג סיפר לי פעם שישב בבית קפה או במסעדה עם חברים וידידים. מדי פעם הופיעה המלצרית ועידכנה את המחירים שבתפריט. היו סופרים ואמנים שקיבלו משכורות או תמלוגים מחוץ לארץ בדולרים. כל דולר כזה היה שווה הון בגרמניה. בינואר היה

ZEITSCHRIFT FÜR DICHTUNG UND GRAPHIK
NEUE
SCHRIFTLÉITER URI ZWI GRUENBERG

BERLIN 1923

ALBATROS

הגיליון נדפס בבית-הדפוס של — LUTZE & VOGT G.M.B.H.
— בברלין דרום-מערב.

הידועה הראשונה בגיליון זה: אלבאטראס נומער 2 (ווארשע) איז קאנפסקירט דורך דער פוילישער צענזור וועגן גאטעסלעסטערונג (גיליון 2 [ווארשה] הוחרם על ידי הצנזורה הפולנית עקב חילול השם).

יש בידועה זו מצד אחד מעין הבעת צער ומאידך יש בה גם מן הגאווה: ראו כיצד הצלחתי לעצבן אותם! ואפילו קריאה לאוהדי הספרות ולאספני כתבי עת ספרותיים: הגיליון ההוא נדיר, וכדאי לכם לנסות להשיג עותק ממנו...

בחקופה מאוחרת יותר סיפר אצ"ג שממוסקווא הגיע מברק ובו שאלו חברים לשלומי, האם נעצר וכ'.

הגיליון החזיק הפעם 30 עמודים לעומת 20 בשני הגיליונות הראשונים, והוא הצטיין בהידור רב. נמצאים בו עשרה איורים. אין לנו מידע על מקורות אצ"ג לכל הפאר הזה, אך הדעת נוחתת שמצא — אולי בעזרת חבריו וידידיו המשוררים והסופרים — ממצאטים שתרמו מכספם להמשך הופעתו של ה"אלבאטראס".

הפתוח הוא הפעם יוסף מולכו — עוד פסבדונים של אצ"ג — עם קטע פרוזה שירית ושלושה שירים: "די שקיעה פון שבת" (שקיעתה של השבת), "פאנפארעס שפילן זיחהדיקס" (תרועות מנגנות דברי זיחה), "טורעם ביים ים" (מגדל על שפת הים) ו"באשעפעניש מענטש" (הבריה אדם).

מאקס עריק כתב: "א בריוו צו אורי צבי גרינבערג" (מכתב אל אורי צבי גרינבערג), שבו הוא איחל לו שלווה. "את השלווה של שעות מאגיות. שעתה של הנשמה האפולונית היא שעת הצהרים הגבוהה, כאשר פאן ישן בינות השיחים ושופרו שרוע לידו. וחצות היא שעתה של הנשמה הפאוסטית, ש ע ת ך, אחד מאחי, נשמת-מפיסטו יהודית נודדת!" הוא דן בהתפתחות הספרות היידיית במאה השנים האחרונות, ואינו שבע רצון, ורוצה לשנות כיוון. "איך הגעת אליהם? למה תדבר בשפתם? לא שמנו לב אפילו, כיצד לקחנו הכל מהם, הכל. את שעותיהם ואת געגועיהם, ואת המפיסטו שלהם ואפילו את האיש עם הצלב שלהם. והרי היתה חקופה, שבה דיברנו בשפה משלנו והיתה לנו תרבות משלנו?..." ואני מתחיל ליהפך לאפיקורס ואני חושב, האם לא היה מוטב לחזור אל הסכימה הישנה, דווקא אל ריב"ל, אל מגדלסון..."

עוזר ווארשאבסקי תרם סיפור מוזר, על גבי שבעה עמודים, המתרחש בבית חולים, בשם "צו ווארעמער ערד" (אל אדמה חמה). ובהמשך "אין מלכות פון צלם" (במלכות הצלב) מאת אצ"ג. לפואמה זו יצאו מוניטין מזמן. רבים ניסו לתרגם מקצתה או כולה, בראשם נתן אלתרמן, כפי שסיפר לי אצ"ג, ולא עלה בידו והחזיר אותה לאצ"ג בהתנצלות, ואחריו שלמה צוקר וה. בנימין (בנימין הרושוכסקי). אפרים באוך תירגם קטעים ממנה לרוסית, היא חזרה ונדפסה בארץ ב"די גאלדענע קייט" גיליון 91, 1976 וכתבו עליה משה קולבק (או שמא משה קליינמן?), מלך ראוויטש, מרים עטרה (מרים ייבין), חנן חבר, שלום לינדנבאום ועוד. לינדנבאום הקדיש לפואמה זו פרק מיוחד בספרו "שירת אורי צבי גרינבערג (העברית והיידיית) — קווי מיתאר".⁸

הפואמה, בת 425 טורים, ערוכה ב-19 פרקים מגווני היקף — מ-2 עד 12 בתים, אסימטריים אף הם: מטור אחד ועד שלושה-עשר כ"א. יש בה שילוב של תמונות-תיאור פלסטיות, לעתים בעלות משמעות סמלית, והגות תגובה לעתים היסטוריוסופית כפי תפיסת ה"אני" הדובר בה. התמונות, שנראו עם הופעת הפואמה, בטרם "חורבן גלויות", מעין ויזיות סוריאליסטיות מוקשות, שוב אינן כאלה, לדאבוננו; הן נראות עתה ברורות למדי, לאחר שהוארו באש המשרפות במלחמת העולם השנייה.

הפואמה פותחת בתמונה תיאורית-סמלית הקובעת מתחילה את הטון ומרמזת להיקף הזוועה:

א שווארצער וואלד אזא געדיכטער וואקסט דא אויף דעם פלאכלאנד,

אזעלכע טיפע טאלען וויי און אימה אין אייראפע!
די ביימער האבן וויי-קעפ פוינצטער-ווילדע, פוינצטער-ווילדע.
אויף די צווייגן הענגען טויטע נאך מיט בלוטנדיקע וואונדן.

— — —
אז מען שרייט דארט פון די ווייען איז דאס קול א שטיין
אין וואסער

און דאס תפילה-טון פון גופים איז א טרערן-פאל אין
אפגרינט...

(יער אפל כה עבות צומח כאן במישור,

עמקי דווי ואימה כה עמוקים באירופה!

לעצים ראשי-דווי פרועי-חשך.

על ענפיהם תלויים מתים בפצעים מדממים עוד.)

(עברית: שלום לינדנבאום)

ובהמשך מכנה אצ"ג עצמו:

"איך בין די סאווע, קלאגער-פויגל, פונם ווי-וואלד אין אייראפע"

העפט דריי-פיר בערלין יאר ת.ר.פ.יג פולע צייטיקע קריסטן-לבנה

א י נ א ל ט :

יוסף מולכו: די שקיעה פון שבת, פאנפארעם שפילן, טורעם ביים ים, באשעפעניש מענטש. מאקס עריק: א בריוו צו אורי צבי גרינבערג. עוזר ווארשאווסקי: צו ווארעמער ערד. אורי צבי גרינבערג: אין מלכות פון צלם. ■ ביים שלום: 1. ווייטיקן-היים אויף סלאווישער ערד, 2. עפילאג צום גאטלאזיקייט. ■ פון דער רעדאקציע: 1. א צושריפט פון עלזע לאסקער-שילער, 2. א בראקן דעם גייסטיקן אינוואלידנטום, 3. נעקראלאגן: א) מאריס ראזנפעלד, ב) יוסף זידנבייטל. ■ לינאלעאום-שניטן פון: הענריק בערלעווי, מארק שווארץ און יוסף אבו הגלילי. ■ רעפראדוקציעס פון: יוסף טשייקאווי, יששכר בער ריבאק, לייב לאַזאוויקי, שטערלינג. ■

ז ש ו ר נ א ל
פ א ר ד ע מ נ י י ע מ
ד י כ ט ע ר - א ו ז נ ק י נ -
ס ט ל ע ר - א ו י ס ד ר ו ק
ר ע ד א ק ט א ר א ו ר י
צ ב י ג ר י נ ב ע ר ג

ZEITSCHRIFT FÜR NEUE
DICHTUNG UND GRAPHIK
SCHRIFTL EITER URI ZWI GRÜNBERG
BERLIN 1923
ALBATROS

ואז:

(אני הינשוף, עוף-הקינה, מיער-הדרוי באירופה)

קצרה היריעה מלהמשיך לצטט ולדון. עוד מספר ציטטות, ואחר כך על הקורא לגשת בעצמו אל "אלבאטראס".

איך וואלט ברודער-קלאג געהויבן צום אראבער-פאלק קיין אזיע:

— קומט אונדז פירן צו דעם מדבר, אזוי ארם ווי מיר זענען!

(הייתי נושא קינת-אח אל העם הערבי שבאסיה:

הולחנו נא למדבר, דלים כפי שהננו!)

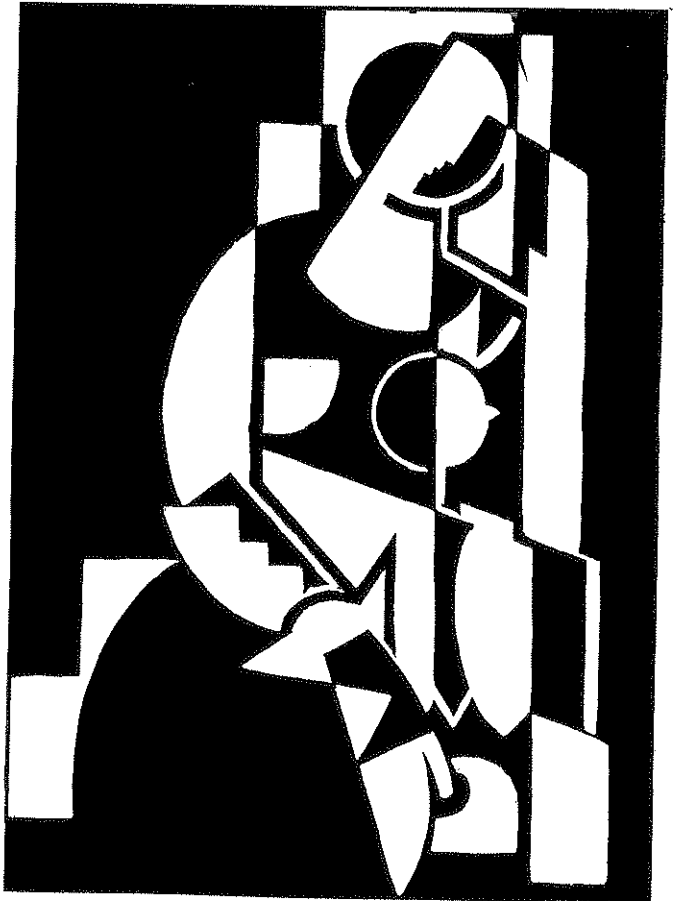
אך מצד שני:

האבן מורא מינע שעפסן, ווייל סע לייגט זיך האלב-לכנה ווי א סערפ צו מינע העלדזער — —

(מתיראים כבשי, כי נצמד חצי-הסהר

כחרמש לצווארותי — —)

חיתוך לינלאום של בערלעווי הקוח מגיליון מס' 43

אבער איך זאג אייך נבואה, — די שווארצע נבואה: ...
און איר וועט דעם גרויל נישט דערקענען אין אייערע לייבער ...
בשעת ס'וועלן גיפטיקע גאזן אריין אין להיכלות ...

(אך אומר אני לכם הנבואה — הנבואה השחורה: ...

ואתם לא תכירו במגור אשר בבשרכם ...

בשעה שגזים מרעילים יבואו בהיכלות ...)

דוגמה קלסית לעיוורון בו נתקלה נבואתו של אצ"ג לא רק מצד פשוטי העם, אלא אף מצד חבריו הסופרים, מהווה מאמר הביקורת של מלך ראויטש, שהופיע ב"ביכער-וועלט" הווארשאי (גיליון 5, ספטמבר-אוקטובר 1923) "...סך הכל 28 וויי-אינהאלטיקע פאליאנטן (סך הכל 28 עמודים של כאב) ... ובכל זאת מ ל א י ס 28 העמודים הגדולים, אפילו העמודים האדומים-כדס, מלאים תוכן: ובאלבאטראס קיים רק תוכן אחד: צער, כאב, נגע, צרעת".

אך אצ"ג עצמו הגיע למסקנה האחת והיחידה: נטישת אירופה! על אף קשריו עם חוגים קוסמופוליטיים ואף קומוניסטיים, הוא ראה שאין עוד מקום לעם היהודי על אדמות אירופה:

טוט מיך אן אין א ברייטער אראבער-אבאיע, פארווארפט אויף מיין אקסל א טלית,
פלאקערט אויף מיט אמאל דער פארלאשנ-געווארענער מזרח
אין ארימען בלוט מיר

זעצט מיך אויף א פערד און באפעלט: עז סאל לויפן מיך
טראגן אוועק צו דער מדבר ...

(הלבישוני בעבאיה ערבית רחבה, זרקו טלית על כתפי,
מתלקת לי לפתע המזרח הכבוי בדמי המסכן אל המדבר)

לקראת סוף הגיליון, "ביים שלוס" (עם נעילה), פירסם אצ"ג את מאמרו "ווייטיקן-היים אויף סלאווישער ערד" (בית הדווי על אדמת הסלאוים).

אין זה קל כל כך לנטוש מעון ויהא זה אפילו בית הדווי כגון זה שבו אני נולדתי ונתגדלתי, ולנדוד למרחקים עם מעט המטלטלין הדלים אשר ליהודי ועם המהות הדווייה אשר לאדם כמוני... אך בית הדווי שעל אדמה סלאוויית מקיא את יושביו היהודיים... רובם של הנודדים הולכים לאמריקה. שיריה קטנה של הולכי-אל-השמש שורכת דרכה אל ההרים שמשם באות כל השמשות. אני הולך עם השיריה הקטנה... האוכלוסיה היהודית, אותו עדר נודדים שבו כל אחד מחזיק בידו פספורט, אם קנוי בשוחד אם כשר, ומחכה בחדרי המתנה של קונסוליות כדי לקבל ויזה — בכל זאת איננה אומה אלא עדר כבשים, שבפזורה, אשר להם ברק הטירוף בעיניהם: לברוח, לברוח! ... אירופה כולה עומדת לעלות עלינו בצלבים ובצל הפחד אנחנו

2. אורי צבי גרינברג — תחנות כחיו; מבחר מאמרים. תל-אביב, עקד, תשנ"א.
3. ראה מאמרי, "האקספרטיזציה והתמהוני — על אלברט אהרנשטיין במלאת מאה שנה להולדתו". "מאזנים" כרך ג"ט, גיליון 10, סיוון תשמ"ו, יוני 1986, עמ' 26-27, וכן: אלברט אהרנשטיין "מכתבים לאלוהים" (1922) [קטעים], שם, עמ' 22-25. אצ"ג ואהרנשטיין כתבו את דבריהם בזמנית ולא ידוע אם הכירו זה את זה. מותר להניח שלא, אלא אם כן נפגש איתו אצ"ג בשנת 1923 כברלין או בווינה.
4. ח.ח. רונבלום, האנטישמיות התיאולוגית-ההיסטורית שבנצרות בשירת אורי צבי גרינברג. פרקים, ביטאון האקדמיה העברית באמריקה, ד', ניו יורק, תשכ"ו, עמ' 320-263 וכן: שלום לינדנבאום, "שירת אורי צבי גרינברג — העברית והיידיש" — קווי מיתאר", תל-אביב, הדר, 1984, עמ' 95-101, ובעיקר הפרק "גלגולו של ישו והחשבון הלאומי" — עמ' 118-135. התייחסות כוללת של לינדנבאום אל "אלבאטראס" ותפיסתו את השירה ראה שם, עמ' 160-166.
5. יוחנן ארנון, מתרגם ללא כבלים; על תרגומיו של אורי צבי גרינברג, ידיעות אחרונות, 8 באוקטובר 1976.
6. דבר (מוסף לשבתות ולמועדים), גיליון כא, י"ב באדר תרפ"ו.
7. דברים שנשא אצ"ג כנשף של פרס ביאליק תשל"ז, מעריב, 21 בינואר 1977.
8. וראה לעיל, הערה 4.

חיים... רציתי לחיות באירופה, ששם נולדתי — אך זה לא ניתן. אולי המזרח יקבל אותי חזרה...

אגב, ב"אלבאטראס", עותק 34 מן המהדורה של בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים — שיצאה בשנת תשל"ח ב-350 עותקים — אשר בידי, הוסיף אצ"ג שני דברים בכתב ידו. ראשית הקדשה לבבית על הדף מול השער; ושנית, תיקון במאמר הנ"ל. בעמוד 27, בשורה ה-22 מלמעלה יש לתקן אחרי המלים: "יענע עמיגראנטן" את המלה "מעברלים" ולחלק אותה ל"מעבר-לים..." ולסיום: א. לפנינו מסמך יהודי-ספרותי-היסטורי נדיר. ב. אורי צבי גרינברג היה לא נאה דורש בלבד, אלא אף נאה מקיים. כעבור כשנה אנו מוצאים בארץ ישראל... בשנת 1989 הופיע בצרפת תרגום צרפתי מלא של כל כתב העת "כאליאסטרע". אני מצפה לתרגום מלא של כל "אלבאטראס" — ב ע ב ר י ת!

★ ★ ★

1. "ידידי העורך", ספר צבי ביקלס-שפיצר, דמותו ויצירתו. ערך ותרגם דב שטוק (סדן), תל אביב, הוצאת סנוניות [1947], עמ' 3, 14-19.